

Кутна Оксана Олегівна
Студентка III курсу факультету
правничих наук
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»

Науковий керівник:
д. ю. н., доцент,
доцент кафедри приватного права
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»
Музика Леся Анатоліївна

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАННЯ ПАНДЕМІЇ COVID-19 ЯК ФОРС-МАЖОРНОЇ ОБСТАВИНИ

Вступ. З моменту спалаху коронавірусної хвороби (COVID-19) епідемія поширилася серед різних країн світу та поставила глобальне здоров'я населення під загрозу. Проте, пандемія кинула виклик не тільки глобальному здоров'ю, а й сфері послуг, торгівлі, ринку праці та іншим царинам суспільного життя. Обмежувальні заходи, що застосовуються для уповільнення поширення COVID-19 неодноразово змушували підприємства та організації займати позиції, в яких вони часто були не в змозі виконати свої договірні зобов'язання.

Виклад основного матеріалу. Постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 11 березня 2020 р. № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» [1] на всій території України встановлено карантин. В подальшому було запроваджено низку жорстких обмежень, включаючи заборону роботи суб'єктів господарювання, яка передбачає приймання відвідувачів, зокрема закладів громадського харчування (ресторанів, кафе тощо), торговельно-розважальних центрів, інших закладів розважальної діяльності, фітнес-центрів, закладів культури, торговельного і побутового обслуговування населення.

Відповідно до ч. 1 ст. 617 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 № 435-IV (далі – ЦК) [2] особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що воно сталося внаслідок випадку або непереборної сили. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV (далі – ГК) [3] містить схоже положення: ч. 2 ст. 218 ГК закріплює, що суб'єкт господарювання за порушення господарського зобов'язання несе господарсько-правову відповідальність, якщо не доведе, що належне виконання останнього виявилось неможливим внаслідок дії непереборної сили, тобто надзвичайних і невідворотних обставин за даних умов здійснення господарської діяльності.

Визначення поняття «форс-мажорні обставини» міститься у Законі України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 02.12.1997 № 671/97-ВР [4], який встановлює у ч. 2 ст. 14-1, що такими обставинами є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами. Далі в цій статті закріплено перелік форс-мажорних обставин, серед яких є й епідемія. Ба більше, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 17.03.2020 № 530-IX [5] введення карантину, встановленого КМУ виокремлено як окрему обставину.

Згідно з Законом України «Про торгово-промислові палати в Україні», Торгово-промислова палата України (далі – ТПП) та уповноважені нею регіональні торгово-промислові палати засвідчують форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) та видають сертифікат про такі обставини.

16 березня 2020 року ТПП на своєму офіційному сайті заявила, що, враховуючи складну ситуацію, в якій опинились більшість суб'єктів господарювання у зв'язку з введенням карантину, з метою спрощення процедури подачі заяви з мінімальним пакетом документів (копія договору, копія наказу (розпорядження) та повідомлення (сповіщення іншої сторони),

відправлення може здійснюватись в електронному варіанті на офіційні електронні адреси відповідних ТПП [6].

Проте, сам по собі факт існування карантину на території України та законодавче закріплення цієї обставини в переліку форс-мажорних обставин не є підставою для автоматичного визнання його форс-мажором в кожній конкретній ситуації та підставою для видачі сертифікату. Аби отримати сертифікат ТПП про форс-мажорні обставини, особі необхідно довести причинно-наслідковий зв'язок між обставиною/подією і неможливістю виконання заявником своїх конкретних зобов'язань. Як зазначено у Постанові Північно-західного апеляційного господарського суду від 16 квітня 2019 року № 918/644/18 [7], форс-мажорні обставини не мають "преюдиціальний" (заздалегідь встановлений) характер. При їх виникненні, сторона, яка посилається на дію форс-мажорних обставин, повинна це довести.

Доречною видається перспектива проведення паралелі із досвідом Франції. Хоча пандемія коронавірусу COVID-19 у Франції на законодавчому рівні не була закріплена як форс-мажор, знаковим в цьому контексті є рішення Апеляційного суду міста Кольмар від 12 березня 2020 року [8]. Незважаючи на той факт, що справа стосувалась адміністративного затримання особи, саме в цьому рішенні вперше пандемію коронавірусу COVID-19 (ризик зараження вірусом) було кваліфіковано як форс-мажор. Суд встановив наявність трьох обов'язкових критеріїв: зовнішності, непередбачуваності і непереборності. Втім, ми не можемо стверджувати, що це рішення стало підставою для визнання COVID-19 форс-мажором в усіх випадках, адже настання форс-мажорних обставин вирішується судом у кожному окремому випадку на підставі доказів сторін [9].

Судова практика свідчить про те, що наявність сертифікату ТПП чи уповноваженої нею регіональної торгово-промислової палати не є беззаперечною підставою для звільнення від відповідальності за невиконання зобов'язання. Така позиція прослідковується безпосередньо в Постанові Верховного Суду від 20.10.2021 № 911/3067/20 [10]. У цій судовій справі на

підтвердження обставини неможливості користування орендованим майном відповідач послався на запровадження КМУ заборони на роботу суб'єктів господарювання, а також надав сертифікат ТПП про форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили). Проте, суд наголосив, що відповідач не довів повного припинення ним господарської діяльності у період карантину, у тому числі внаслідок відсутності доступу до орендованого майна, тоді як позивач у цей період забезпечив відповідачу доступ до майна та фіксував прохід працівників останнього до приміщення терміналу аеропорту. Окрім цього, в Постанові Верховного Суду від 21.07.2021 № 912/3323/20 [11] наголошено на тому, що існування обставин форс-мажору щодо порушення/невиконання зобов'язань, які виникли внаслідок укладення договору оренди між резидентами України, може доводитися будь-якими доказами.

Аналогічною є практика в зарубіжних країнах (Румунія, Туреччина, Болгарія, Китай), де сертифікати можуть бути використані для обґрунтування позову сторони, однак не мають обов'язкової сили для судів [12]. Така обмежена дія сертифікатів (чи подібних документів) важлива для запобігання зловживання. Це допомагає боротися з тактикою, яку іноді називають “price majeure”, тобто спробами переукласти не вигідну договірну угоду без існування реального сценарію форс-мажорних обставин під прикриттям загальноприйнятого правового принципу [13, с. 93].

Форс-мажорні обставини можуть часто бути визначені сторонами в тексті договорів. Як зазначив президент ТПП України Геннадій Чижиков, наявність у договорах серед форс-мажорів таких обставин як епідемія, надзвичайна ситуація в сфері охорони здоров'я або обмежувальні дії влади, посилює позицію в питаннях визнання фактів, які не дозволяють виконати відповідні зобов'язання, однак при цьому завжди необхідно надати докази причинно-наслідкового зв'язку [14]. Для більшості держав континентального права, як-от: для Італії, Росії, Бельгії, Франції, Люксембургу та ін. характерним є те, що у разі відсутності форс-мажорних застережень в договорах, беруться до уваги положення законодавства щодо доктрини форс-мажору [15], завдяки чому

сторони не втрачають можливості захисту своїх прав при відсутності відповідного положення в договорі.

Висновки. Отож, фактичне закріплення карантину серед переліку форс-мажорних обставин не свідчить про автоматичне його визнання в усіх випадках форс-мажорною обставиною. В кожному випадку особа повинна довести, що такі обставини об'єктивно унеможливили виконання зобов'язання. Також, слід враховувати, що наявність сертифікату ТПП не є гарантією позитивного вирішення судового спору, тож не варто нехтувати й іншими доказами.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 р. № 211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.02.2022).

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст.356.

3. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19-20. № 21-22. Ст.144.

4. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 02.12.1997 р. № 671/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 13. Ст.52.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 17.03.2020 р. № 530-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 16. Ст.100.

6. Чи визнає ТПП України карантин та спалах коронавірусу форс-мажором. URL: <https://ucci.org.ua/press-center/ucci-news/chi-viznaie-tpi-ukrayini-karantin-ta-spalakh-koronavirusu-fors-mazhorom> (дата звернення: 02.02.2022).

7. Постанова Північно-західного апеляційного господарського суду від 16 квітня 2019 р., судова справа № 918/644/18. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/81302465> (дата звернення: 02.02.2022).

8. Colmar, 6th ch., March 12, 2020, no 20/01098.

9. France: First Decision to Declare COVID-19 Outbreak as a Force Majeure Event. URL: <https://www.bakermckenzie.com/en/insight/publications/2020/03/france-decision-declare-covid19-force-majeure> (дата звернення: 02.02.2022).

10. Постанова Верховного Суду від 20.10.2021 р., судова справа № 911/3067/20. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/100579201?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01&_ga=2.170722

016.1128728673.1643712493-435149948.1601017685 (дата звернення: 02.02.2022).

11. Постанова Верховного Суду від 21.07.2021 р., судова справа № 912/3323/20. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/99277353?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01&_ga=2.171403232.1128728673.1643712493-435149948.1601017685 (дата звернення: 02.02.2022).

12. Regional: COVID-19 as Force Majeure in Aviation Contracts. Comparative Analysis across 10 Jurisdictions. URL: <https://www.kinstellar.com/insights/detail/1059/regional-covid-19-as-force-majeure-in-aviation-contracts-comparative-analysis-across-10-jurisdictions> (дата звернення: 02.02.2022).

13. Berger K. P., Behn D. (2020). Force Majeure and Hardship in the Age of Corona: A Historical and Comparative Study. McGill Journal of Dispute Resolution, 4, 79-130.

14. Поширення коронавірусу в певних випадках може бути визнано форс-мажором для виконання економічних угод. URL: <https://ucci.org.ua/press-center/ucci-news/poshirennia-koronavirusu-v-pevnikh-vipadkakh-mozhe-buti-viznano-fors-mazhorom-dlia-vikonannia-ekonomichnikh-ugod> (дата звернення: 02.02.2022).

15. Covid-19 coronavirus: multi-jurisdictional survey on force majeure and equivalent doctrine. URL: <https://www.allenoverly.com/en-gb/global/news-and-insights/publications/covid-19-coronavirus-multi-jurisdictional-survey-on-force-majeure-and-equivalent-doctrines> (дата звернення: 02.02.2022).

*Кирдан Богдан Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін Національної
академії внутрішніх справ*

ПРИНЦИПИ ЗДІЙСНЕННЯ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

Прийнятий Верховною Радою України 16 листопада 2021 року Закон України «Про медіацію» (далі - Закон) закріпив інститут медіації, як спосіб альтернативного врегулювання спору (конфлікту). Відповідно до Закону передбачено, що під медіацією слід розуміти позасудову добровільну, конфіденційну, структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Однією із складових частин в інституті медіації є принципи медіації, деякі аспекти яких ми проаналізуємо у статті.